

τος παραμένει οὐα περ ἵτο καὶ πρὸ τῆς τοῦ σώματος προσαρτήσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἀνθρώπος ὡς τοιοῦτος δὲν παύεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σώματος ὑπάρχων τὸ αὐτὸν καὶ πρότερον πρόσωπον¹.

Ἐν τῇ ψυχῇ διακρίνει δὲ Οὐγων ἀκολουθῶν τῷ Ληγούστενῳ καὶ τῷ Βοηθῷ τριπλοῦν ὄφθαλμόν. Ὁ πρῶτος, λέγεται, ἀνθρώπος ἔλαβε δημιουργηθεὶς τοεῖς ὄφθαλμοῖς, τοιτέστι τὸν ὄφθαλμὸν τῆς σαρκὸς (*oculus carnis*), ἵνα βλέπῃ τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον, τὸν τοῦ νοῦ (*oculus rationis*), ἵνα περιστηρῇ ἐαυτὸν καὶ τὰ ἐν ἑαυτῷ, τὸν τῆς ἐποπτείας (*oculus contemplationis*), ἵνα βλέπῃ τὸν Θεόν. Ἀλλά διπλεον μαρτὼν ἀπάλεσε τὰ πρὸς σαρῆ καὶ τελείαν γνῶσιν ὅργιτνα. Ἐνεκα τῆς μαρτίας δὲ μὲν τῆς ἐποπτείας ὄφθαλμὸς ἀπεσθέσθη ὥστε μηδὲν νὰ βλέπῃ, δὲ τοῦ νοῦ ἐθολόθη οὕτως ὥστε ἀμυδρῶς νὰ παριστηῇ, μόνος δὲ δὴ τῆς σαρκὸς ὄφθαλμὸς δὲν ἐλοβήθη ἀλλὰ διετήρηται τὴν ἀρχὴν ἐνάργειαν. Διὰ τὴν μαρτίαν ἀραι δὲ ἀνθρώπος τὸν μὲν θεῖν οὐδόλως δύναται νὰ ἴδῃ, τὰς δὲ ἴδεις μόνον ἐν μέρει καὶ ἀτελῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γινώσκῃ. Ταύτην δὴ τὴν Ἑλλειψιν ἐπάνυγκες νὰ θεραπεύσῃ ἡ πίστις, διὸ ἡς λαμβάνουσιν ὑπόστασιν ἐν ἡμῖν ὅσα δὲν εἶναι ἀμέσως παρόντα. Ἐπειδὴ λείπει ἐνταῦθα ἡ κατὰ τὴν γνῶσιν κριτοῦσι παρουσία τῶν ὄντων, ἡ περὶ αὐτῶν βεβαιότης στηρίζεται ἐπὶ τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ συναισθήματος· ἡ πίστις ἔχει τὴν ωέαν ἐν τῷ συναισθήματι, εἶναι συναίσθημα². Καὶ ἀλλως δὲ φαίνεται ἡ ἀνάγκη τῆς πίστεως³. Ἐγ διαφορᾶ δηλαδὴ πρὸς τὴν γνῶσιν ἀλλα μὲν ἀντικείμενα εἶναι ἐκ τοῦ λόγου (ex ratione) ἀλλα δὲ κατὰ τὸν λόγον (*secundum rationem*) ἀλλα δὲ ὑπὲρ τὸν λόγον (*supra rationem*) καὶ τίνα τέλος παρὰ τὸν λόγον (*contra rationem*). Τὰ ἐκ τοῦ λόγου εἶναι ἀναγκαῖα (*necessaria*), τὰ κατὰ τὸν λόγον πιθαγά (probabilia), τὰ ὑπὲρ τὸν λόγον ἀναμιστὰ (mirabilia), τέλος τὰ παρὰ τὸν λόγον ἀπίστευτα (incredibilia). Καὶ τὰ μὲν ἐκ τοῦ λόγου καὶ τὰ παρὰ τὸν λόγον δὲν εἶναι δεκτικὴ πίστεως, διότι

¹ De sacram. 2, 1, II. 2, 17, 13. 2, 18, 16, 20, 21.

² De sacra christ. fidei 1, 10. 2. P. I., 176, 330 Λ «Fides ergo necessaria est, quae excedantur, quae non videntur, et subsistunt in nobis per fidem, quae nondum praesentia nobis sunt per speciem». Λότ. 35 D «Fides est certitudo quedam animi de rebus absentibus supra opinionem et infra scientiam constituta». Ὁ ὄρισμὸς οὗτος ἐγένετο περιάνθρωπος καὶ ἐπανελαμβάνετο ἐν τῷ 12ῳ καὶ τῷ 13ῳ αἰώνι.

³ Ἀνερευνῶν τὰ κατὰ τὴν γνῶσιν δὲ Οὐγων εὑρίσκει τέσσαρα εἴδη αὐτῆς, ἢτοι τὴν ἀργησιν, τὴν δοξασιαν, τὴν πλοτιν, τὴν ἐπιστήμην. De sacr. ch. fidei 1, 10, 2. P. I., 176, 370 C D.

ἔκεινα μὲν εἶναι παντελῶς γνωστὰ καὶ δὲν πιστεύονται ἀλλ᾽ ὅλως γινώσκονται, ταῦτα δὲ θεωροῦνται ως ψευδῆ καὶ δὲν εἶναι πιστευτά· τὰ δὲ κατὰ τὸν λόγον καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτὸν εἶναι δεκτικὰ πίστεως καὶ ἐν ἔκεινοις μὲν ἡ πίστις ὑποστηρίζεται διὰ τοῦ λόγου ἐν τούτοις δὲ οὐχί. Τὰ ὑπὲρ τὸν λόγον δύνανται νὰ καταστῶσιν ὑποκείμενα τῆς γνώσεως μόνον διὰ τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ ἐνταῦθα δὴ ἡ πίστις εἶναι οὐχὶ σχετικῶς ἀλλ᾽ ἀπολύτως ἀναγκαῖα¹. Ἡ πίστις καὶ ἡ ἐπιστήμη πρέπει ἐναρμονίως νὰ συνάπτωνται χωρὶς νὰ βλάπτῃ ἐκατέρα τὴν ἐτέραν αὔτη μὲν ἀναφερομένη εἰς τὰ ἔργα τῆς δημιουργίας ἔκεινη δὲ εἰς τὰ τῆς ἀπολυτρώσεως².

Συμφώνως πρὸς τὰ πρόσθεν εἰρημένα περὶ τῶν τριῶν ὁφθαλμῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἀντικειμένων εἶναι τριπλῆ ἡ γνωστικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια, ἥτοι παράστασις καὶ διανόησις καὶ ἐποπτεία³. Ἡ μὲν παράστασις (*cogitatio*) εἶναι ἡ διὰ παροδικῆς ἐπαφῆς τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν ὄντων τελουμένη γνῶσις⁴. ἡ δὲ διανόησις (*meditatio*) εἶναι ἡ διαρκὴς καὶ ἐρευνητικὴ ἐνέργεια τῆς παραστάσεως ἢ σκοποῦσα τὴν εὔρεσιν τοῦ βαθυτέρου καὶ λανθάνοντος περιεχομένου⁵. ἡ δὲ ἐποπτεία (*contemplatio*) εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς ψυχῆς βαθεῖα καὶ ἐλευθέρα καὶ γενικὴ θέα τῶν ὄντων, εἴτε περιορίζεται εἰς τὰ δημιουργήματα εἴτε ἐκτείνεται εἰς αὐτὸν τὸν δημιουργόν⁶. Εἰς ταύτην τὴν ἀμεσον καὶ μυστικὴν τοῦ Θεοῦ ἐποπτείαν ἀγνοοῦται δὲ ἀνθρωπὸς παροδικῶς ἐν τῷδε τῷ βίῳ διὰ τοῦ φωτισμοῦ τῆς θείας χάριτος. Ἡ αριστος δὲ τῆς ἀνυψώσεως ὅρος εἶναι τὸ μὲν ἡ διὰ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ἡθικὴ τελείωσις τὸ δὲ ἡ τῆς ψυχῆς εἰς

¹ Ἔνθ. ἀνωτ. 1, 3, 30. P. L. 176, 231 D ἔξ.

² De sacram. Prolog. n. 2. καὶ 1, 1, 28.

³ De mod. dicendi et medit. 8.

⁴ Homil. in Salom Eccles. 1. P. L. 175, 116 D ἔξ. «*Cogitatio est, cum mens notione rerum transitorie tangitur, cum ipsa res sua imagine animo subito praesentatur vel per sensum ingrediens vel memoria exsurgens.*»

⁵ Αὐτ. «*Meditatio est assidua et sagax retractatio cogitationis aliquid vel involutum explicare nitens vel scrutans penetrare occultum.*»

⁶ Ἔνθ. ἀνωτ. De mod. dic. et medit. 9 «*Contemplationis autem duo genera sunt, unum quod et primum est et incipiendum iunctuarum consideratione, aliud quod ultimum et perfectorum est in contemplatione creatoris.*»

έαυτήν συλλογή. "Οταν ή ψυχή αύθισηται εἰς έαυτήν, τότε βιβλίζεται εἰς τὸν θεόν καὶ ἐπιτυγχάνει τοῦ ποιητοῦ σκοποῦ".

"Ο Οὐρανός ἡρεύνησε μετὰ τῆς αὐτῆς τῷ Ἀναστήμῳ ἐμβριθείας τὰ δυντολογικὰ προβλήματα καὶ ἐπεχείρησε νὺν ἀνεύρῃ τὴν ἐνδόμυχον τῶν ἀκροτάτων ἀληθειῶν συνάφειαν. "Αλλ' ἐνῷ παρὰ τούτῳ ή καθαρὰ θεωρία προέχει τοῦ μυστικοῦ στοιχείου, παρ' ἐκείνῳ ή μυστική τάσις διήκει διὰ πάντων τῶν συγγραμμάτων καὶ ἀποτελεῖ τὸ κυριώτατον γνώρισμα. Τὴν βάσιν καὶ τὸν θρηγὸν τοῦ φιλοσοφικοῦ κατασκευάσματος αὐτοῦ ποιεῖ ή τοῦ μυστικοῦ βίου καὶ τῆς ἐποπτείας ἔννοια. Ἀναμφιλέκτως δὲ ἀγάπηει δὲ Οὐρανός εἰς τὸν ἐπιφανεστάτον φιλοσόφον καὶ μεγίστους θεολόγους τῆς διωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, οὐδὲ ή ἐκείδηματις ἐπὶ τὸν συγχρόνους καὶ τοὺς μετέπειτα διπλῆρεν λοχιφίδιον¹.

6. Ριχάρδος. "Ο Ριχάρδος, Σκῆτος τὴν καταγωγήν, εἰσῆλθε πρωΐμως εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Βλαττοφόρου, ἐνθα ἐγένετο μαθητὴς καὶ ὕστερον διάδοχος τοῦ Οὐρανοῦ" ἀπέθηκε δὲ τῷ 1173. Λί θεμελιώδεις αὐτοῦ ἀρχαὶ καὶ μάλισται αἱ μυστικαὶ δὲν ἀποκλίνουσι καθόλου εἰπεῖν τῶν τοῦ διδασκάλου πλὴν ὅτι τὸ μυστικὸν καὶ ἐποπτικὸν μέρος διαπτύσσεται εὐρύτερον καὶ διεξοδικώτερον. Παρακλησίως λοιπὸν τῷ Οὐρανῷ συνάπτει καὶ τὰς δύο ἐνεργείας, τίγν τε θεωρητικὴν (διαλεκτικὴν) καὶ τὴν μυστικήν, καὶ ἐν ἀμφοτέραις ἀναδεικνύεται εὑδοκιμώτατος. "Ἡ μὲν μυστικὴ καὶ ἐποπτικὴ τάσις ἐμφανίζεται ἐν ταῖς δύο συγγραφαῖς «De præparatione animi ad contemplationem seu Liber dictus Beniamini minor» καὶ «De gratia contemplationis seu Beniamini major»· αὗται προσθετέον τὸ βιβλίον «De statu interioris hominis» καὶ τὸ «De exterminatione mali et promotione boni»². "Ἡ δὲ θεωρητικὴ τάσις ἐμφαίνεται ἐν τῷ ἀρίστῳ τῶν ἔργων αὐτοῦ «De trinitate» (ἐν ᾧ βιβλίοις) καὶ ἐν τῷ πρωτότοτε «De verbo incarnato»³. "Ο Ριχάρδος εἶχε ζωηρὸν ἔφεστιν τοῦ γὰρ

¹ De area Noë mor. 3, 1—15. 4, 2.

² Γενικώτερον περὶ Οὐρανοῦ ἔπιθ. M. Grabmann, Die Gesch. der schol. Methode 2, 229 Ἑξ. — B. Hauréau, Histoire de la philos. scol. 1, 423 Ἑξ. — A. Stöckl, Gesch. der Philos. des Mittelalters 2, 309 Ἑξ. — O. Dittrich, Gesch. der Ethik 3, 83 Ἑξ.

³ Τὸ «De exterminatione mali» βιβλίον είναι σύνοψις τοῦ Διδασκαλικοῦ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ ενθεσκεται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Παρὰ Migne P. I 172, 193 Ἑξ.

⁴ "Ἀπαντα τὰ ἔργα τοῦ Ριχάρδου ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ τῷ

προσάγη ἀποδεῖξεις ἐν θεολογικοῖς ζητήμασι¹ καὶ ἀπήτει ὡς ἀφετηρίαν τῆς ἀποδεῖξεως λόγους ισχυροὺς καὶ ἀδιασείστους². Ἐπεζήτει δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ὑπάρχεως θεοῦ βάσιν ἐμπειρικὴν φρονῶστι πᾶς συλλογισμὸς πρέπει νὰ δομᾶται ἀπὸ τῆς κατ' ἐμπειρίαν γνώσεως· ἐκ ταύτης θὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὰ νοητά³. Ἡ ἐμπειρία λοιπὸν διδάσκει δτι ὑπάρχουσι γινόμενα καὶ φίλειρόμενα, μίτινα δύνανται νὰ ὅσι καὶ νὰ μὴ ὄσι καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν εἶναι ἀΐδια. Ἀλλ' δ.τι. δὲν εἶναι ἀΐδιον, δὲν ὑπάρχει ἐξ ἑαυτοῦ. Πρέπει δ' δμως νὰ ὑπάρχῃ δν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἀΐδιον· διότι, εἰ μὴ ὑπῆρχε τοιοῦτον, ἔδει νὰ ὑπῆρχε χρόνος ἐν τῷ οὐδὲν ὑπῆρχεν. Ἀλλ' οὗτο δὲν θὰ ήδύνατο νὰ γίνῃ τι, διότι οὐδὲν θὰ ὑπῆρχε δυνάμενον νὰ πορίσῃ ἑαυτῷ ἢ ἄλλοις τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρχεως· δπερ ἀτοπον, διότι ἡ ἐμπειρία μαρτυρεῖ τὴν ὑπάρχειν ὄντων. Ὅπάρχει ἀρα ἀΐδιον δν καὶ τοῦτο εἶναι δ θεός⁴.

Διαλαμβάγον δ φιλόσοφος οὗτος περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ θεοῦ παρατηρεῖ δτι, ἀφοῦ πάντα εἶναι ἐξ αὐτοῦ, ἡτοι πᾶσαι οὐσίαι, πᾶσα δύναμις, πᾶσα σοφία, ἐπετιμεῖ δτι δ θεὸς ὑπάρχει ἢ ἵψιστη οὐσία καὶ διάφορη δύναμις καὶ διάφορη σοφία. Τοιοῦτος δ' ὁν εἶναι εἰς, ἀπόλυτος ἀλήθεια, αΐδιος καὶ ἀμετάβλητος, ἀπειρος καὶ ἀμετρος, ἀπλοῦς καὶ ἀπεριόριστος⁵. Καὶ εἶναι μὲν ὑπεράνω τῶν δημιουργημάτων καὶ δλως διάφορος αὐτῶν ἀλλ' ὑπάρχει πανταχοῦ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου χωρὶς νὰ ὑπόκειται εἰς αὐτά· εἶναι παρὸν ἐν πᾶσι διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ⁶. "Ολος δ' εἶπεν πεπειραμένος δ Ριχάρδος, καθάπερ δ "Ανσελμος, δτι τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως εἶναι ἀπρόσβλητον (κατὰ τὴν ἀρχὴν «credo ut intelligam») προθυμεῖται νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς αὐτὸ βαθύτατα διὰ μεθόδων λογικῶν καὶ νὰ προσαγάγῃ μὴ μόνον πιθανὰς ἀλλὰ καὶ ἀναγκαίας ἀποδείξεις⁷. Τιλὴν δμως διμολογεῖ δτι τὰ

1506 καὶ 1507ον πολλάκις. Ἡ τελευταία ἔκδοσις (τοῦ 1650) εῦρηται παρὰ Migne P. L., τόμ. 196.

¹ Δὲν ἡρκεῖτο εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν αὐθεντίαν ἀλλ' ἐπειρᾶτο νὰ στηνεῖται αὐτὴν δι' ἀποδείξεων. De trinit. 1, 5.

² Αὐτ. 1, 6. 1, 11.

³ De trinit. 1, 10. «Omnis ratiocinationis nostre processus initium sumit ex his, quae per experientiam novimus».

⁴ Αὐτ. 1, 10. 1, 6. 1, 7. ἐξ.

⁵ Αὐτ. 1, 12—22. 2, 3. 2, 6 ἐξ.

⁶ Αὐτ. 2, 20—23.

⁷ Αὐτ. 1, 4. «Credo namque sine dubio, quoniam ad quorum libet

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΦΙΛΟΖΟΦΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Β. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΦΙΛΟΖΟΦΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006
Δ. Κ. Ι. Κ. Ε. Δ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ

μυστήρια τῆς πίστεως καὶ μάλισται τὰ τῆς ἀγίας τριάδος εἶναι ἀδύνατον τελείως νὰ ἀνερευνηθῶσι καὶ κατανοηθῶσι· «τὸῦ ὄφου, λέγει, τοῦ τοιούτου μυστηρίου εἶναι πολὺ μέγις καὶ ὑπὲρ οὐδενὸς δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ καταλλήλων λέξεων»¹.

Ἐν τῇ ψυχολογίᾳ καὶ τῇ περὶ ἐποπτείας θεωρίᾳ ἀκολουθεῖ κατὰ τὰ οὖσιόδη τῷ Οὐγωνὶ καὶ εἰμιέσως τῷ Λάγοντινῳ καὶ τῷ Βοηθίῳ. Ἡ ψυχή, λέγει εἶναι ἀπλοῦν καὶ πνευματικὸν ὃν παρέχουν τῷ σώματι ἀμέσως ζωὴν καὶ αἴσθησιν. Η διάκρισις ψυχῆς καὶ πνεύματος εἶναι μόνον σχετική, καὶ ὅσον μέντοι καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία κατὰ μὲν τὴν ἀνωτέραν αὐτῆς δύναμιν, τὴν νοητικήν, καλεῖται πνεῦμα, κατὰ δὲ τὴν κατωτέραν, τὴν αἰσθητικήν καὶ ἐπιθυμητικήν, δυνομίζεται ψυχή. Ο ἀνθρώπος δηλαδὴ ἔχει δύο κινήσεις δυνάμεις, τὸν νοῦν πρὸς τὴν ἀλήτερην καὶ τὴν βούλησιν πρὸς τὴν ἀρετήν· καὶ εἰς μὲν τὸν νοῦν ὑπηρετεῖ ἡ φραντασία εἰς δὲ τὴν βούλησιν ἡ αἴσθησις². Ἀκριβέστερον ἔξεταζομένη ἡ γνωστικὴ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις εἶναι τριπλῆ, τοιτέστι φραντασία καὶ λόγος καὶ νοῦς· ἡ μὲν φραντασία (*imagination*) λαμβάνει τὰ αἰσθητὰ ὡς τοιαῦτα, ὁ δὲ λόγος (*ratio*) ἀνερευνᾷ καὶ ενδισκεῖ τὰ λανθάνοντα καὶ ἀπόντα, ὁ δὲ νοῦς (*intelligentia*) ἐποπτεύει ἀμέσως τὰ νοητὰ ὅπως αἱ τοῦ σώματος αἰσθήσεις τὰ αἰσθητά³. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων τῆς γνώσεως δυνάμεων προϊσχονται τρεῖς διάφοροι γνώσεως τρόποι, ἐκ μὲν τῆς φραντασίας ἡ παράστασις (*cogitatio*) ἐκ δὲ τοῦ λόγου ἡ διανόησις (*meditatio*) ἐκ δὲ τοῦ νοοῦ ἡ ἐποπτεία (*contemplatio*). Ἡ παράστασις περιπλανᾶται ἀνει σχεδίου καὶ βραδέως δεῦρο κακεῖσε· ἡ διανόησις σπεύδει μετὰ μεγίστου πόνου τοῦ πνεύματος πρὸς ἔφιξιν τοῦ σκοποῦ· ἡ δὲ ἐποπτεία ἀνινθρώπται εὐπετῶς εἰς τὸ ὑποκείμενον αὐτῆς καὶ θεῖται καθαρῶν τὴν ἀλήθευτην ἀνει τινὸς αἰσθητοῦ περικαλύμματος⁴.

¹ Άπαραίτητος ὅρος τῆς τοῦ πνεύματος ἀνινθρώσεως εἰς τὴν ἐποπτείαν, τὴν μυστικὴν γνῶσιν, εἶναι ἡ καθαρότης τῆς καρδίας καὶ ἡ συλλογὴ τῆς ψυχῆς εἰς ἑαυτήν. ² Επειδὴ δηλαδὴ ἡ κατ' εἰκόνα τοῦ

explanationem, quae necesse est esse, non modo probabilia, immo etiam necessaria argumenta non deesse, quamvis illa interim contingat nostram industriam latere.

¹ *De gratia contempl.* 1, 6.

² *De exterm. mali* 3, 18. *De praepar. ad contempl.* 3, 5.

³ *De gratia contempl.* 1, 3, 7, 9.

⁴ *Avt.* 1, 3, 9, 5, 14.

θεοῦ δημιουργηθεῖσα ψυχὴ εἶναι τὸ ἐκπρεπέστατον ἔσοπτρον, ἐν ᾧ ἡ τῆς θείας μεγαλειότητος εἰκὼν ἐμφανίζεται λαμπροτάτῃ, διὰ τοῦτο ἀνάγκη πρῶτον μὲν νὰ καθαιρθῇ διὸ ἀρετῆς καὶ ἡθικῆς τελειότητος εἶτα δὲ ἀποστραφεῖσα τοῦ αἰσθητοῦ νὰ ἀθροισθῇ εἰς ἑαυτήν. Ἐν ταύτῃ δὴ τῇ συλλογῇ εἰς ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ καταγάζεται ὑπὸ ἀρρήτου λάμψεως τοῦ θείου φρωτὸς καὶ ἐφικνεῖται τῆς μυστικῆς ἀνυψώσεως¹. Εἰ καὶ ἀνήκει ἡ ἐποπτεία, ως εἴρηται, κυρίως εἰς τὸν νοῦν καὶ ἔχει ὑψιστὸν ὑποκείμενον τὸν θεόν, ὅμως προσνέμεται ἐν εὐρυτέρᾳ ἐκδοχῇ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γνωστικὰς δυνάμεις καὶ οὕτῳ διακρίνεται ἀναλόγως τῶν εἰς ἄλλα φέρεται ὑποκειμένων εἰς ἐξ βαθμούς, ἥτοι

α) Ὁ πρῶτος βαθμὸς εἶναι ἐν τῇ φαντασίᾳ καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν (in imaginatione et secundum imaginationem). Κατὰ τοῦτον τὸ πνεῦμα στρέφεται εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον καὶ ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ ἐποπτεύει τὸ κάλλος τοῦ θεοῦ.

β) Ὁ δεύτερος βαθμὸς εἶναι ἐν τῇ φαντασίᾳ καὶ κατὰ τὸν λόγον (in imaginatione et secundum rationem). Ἐνταῦθι τὸ πνεῦμα στρέφεται εἰς τὰ τῶν αἰσθητῶν αἴτια καὶ ἐν αὐτοῖς παρατηρεῖ καὶ θαυμάζει τὴν δύναμιν καὶ σοφίαν τοῦ θεοῦ. Λέγεται δὲ καὶ κατὰ τὸν λόγον, διότι πρὸς ἔρευναν τῶν αἰτίων τῶν αἰσθητῶν χρῆζει συλλογισμὸν.

γ) Ὁ τρίτος βαθμὸς εἶναι ἐν τῷ λόγῳ καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν (in ratione et secundum imaginationem). Κατὰ τοῦτον τὸ πνεῦμα ἀνέρχεται ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰς ἰδέας καὶ ἐν αὐταῖς παρατηρεῖ τὸ ἀπαύγασμα τῆς θείας σοφίας. Ἡ πρὸς τὰς ἰδέας ἀνύψωσις γίνεται βεβαίως διὰ τοῦ λόγου ἀλλὰ πρὸς κατάληψιν ἐκείνων χρησιμοποιοῦνται βοηθήματα αἵ εἰκόνες τῆς φαντασίας.

δ) Ὁ τέταρτος βαθμὸς εἶναι ἐν τῷ λόγῳ καὶ κατὰ τὸν λόγον (in ratione et secundum rationem). Ἐνταῦθι τὸ πνεῦμα στρέφεται εἰς τὰ ὅλως πνευματικὰ ὄντα, οἷα εἶναι αἱ ψυχαὶ καὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ παρατηρεῖ τὸν θεόν ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ, διότι τὰ πνευματικὰ ὄντα εἶναι ἡ κυρία εἰκὼν (imago) τοῦ θεοῦ. Λοιπὸν ἡ ἐποπτεία τελεῖται ἐνταῦθα διὰ τοῦ λόγου μόνου ἀνευ τῆς φαντασίας.

ε) Ὁ πέμπτος βαθμὸς εἶναι ὑπὲρ τὸν λόγον ἀλλ' οὐχὶ παρὰ τὸν λόγον (supra rationem sed non praeter rationem). Ἐν τῇ βαθμῷ διατάύτῃ τὸ πνεῦμα στρέφεται ἀμέσως εἰς τὸν θεόν ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσου δὲ θεὸς γινώσκεται διὰ τοῦ ἡμετέρου λόγου, τουτέστι κατὰ τὴν οὐσίαν

¹ Αὐτ. 4, 6. De praepar. ad contempl. 72. 83.

καὶ τὰ κατηγορήματα αὐτοῦ. Ἐνταῦθα τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐποπτείας εἶναι μὲν προσιτὸν τῇ γνώσει ἀλλ' ἀκανόληπτον.

ς) Ὁ ἔκτος καὶ ἀκρότατος βαθμὸς εἶναι ὑπὲρ τὸν λόγον καὶ παρὰ τὸν λόγον (*supra rationem et praeter rationem*). Κατὰ τοῦτον τὸ πνεῦμα ἐποπτεύει τὰ ἀπόρρητα τοῦ θεοῦ μυστήρια, τὴν τριάδα καὶ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν, ἅτινα οὐ μόνον δὲν εἶναι καταληπτὰ ἀλλ' οὐδὲ ὅλως τῇ γνώσει προσιτά¹.

Καὶ πάντες μὲν οἱ τῆς ἐποπτείας βαθμοὶ εἶναι ὑπὲρ φύσιν καὶ χρήζουσι τῆς θείας χάριτος ἀλλ' ίδιας οἱ δύο τελειτεῖαι ἥρτιγνται ὅλως ἐξ αὐτῆς². Οὐδὲ μόνον δὲ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀντικειμένων ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἐπιμόσως τῆς ἐποπτείας διακρίγονται βαθμοί. Οὐδὲν κατὰ τὴν ἔντασιν ή ἐποπτεία ἔχει τρεῖς βαθμούς, ἢτοι

α) Ἐν τῷ πρώτῳ βαθμῷ τὸ πνεῦμα *εὐδόκεια* (*mentis dilatatio*), τουτέστιν δὲ δρίζων τῆς ἐποπτείας γίνεται εὐδόκειος, διὸ ή τραχύτης τοῦ θυμικοῦ διαλύεται καὶ τὸ πνεῦμα οἰνοῦ τίκτεται ὡς κηρός.

β) Ἐν τῷ δευτέρῳ βαθμῷ τὸ πνεῦμα *ἀνυγόνται* (*mentis sublevatio*), δηλαδὴ ἔνεκα τοῦ καταγνωσμοῦ τοῦ θείου φωτός ή ἐποπτεία ὑπερβαίνει τὰ δρα, ἐν οἷς κινεῖται δὲ συνήθης τοῦ ἀνθρώπου διανοητικὸς βίος.

γ) Ἐν τῷ τρίτῳ βαθμῷ τὸ πνεῦμα *λεῖσταται* *ἕαυτον* (*mentis alienatio*), ἢτοι περιέρχεται εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ἐν ᾧ πᾶσι οἱ ὑποδεέστεραι πνευματικαὶ δυνάμεις καταπιγῶσιν, ή προσωπικὴ συνείδησις παύεται καὶ τὸ πνεῦμα ἐποπτεῦον θυμίζεται ὅλον εἰς τὸ πέλαγος τοῦ θείου φωτός, οἷονεὶ ἀπορροφᾶται ἐν τῇ ἐποπτείᾳ τοῦ θεοῦ³.

Τοία εἶναι τῆς ἐκστάσεως τὰ αἴτια, ἢτοι ή ὑπερφυής εὐλάβεια καὶ δὲ ὑπερφυῆς θαυμασμὸς καὶ δὲ ὑπερβάλλον ἐνθουσιασμὸς χαρᾶς. Τοσαύτη δηλαδὴ εἶναι ἐνίστε ή ἀφοσίωσιν, τοσοῦτο τοῦ οἰνωνίου πέθου τὸ πῦρ, ὥστε τῆς ἐνδομύχου ἀγάπης ή φλὸς ὑπερφυῆς αὐξάνεται καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ψυχὴν ὡς κηρὸν τίκτει καὶ ὡς καπνὸν ἀντιφέρει καὶ εἰς τὰ ἀκρότατα ἀνάγει. Ἀλλὰ καὶ τοῦ θείου καίλλους δὲ θυμασμὸς διασείει διὰ σφραδροῦ θάμβους τοσοῦτο τὴν ψυχὴν, ὥστε αὗτη ἔξω ἔαυτῆς ὅλως γίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ πόθου τῶν ὑφίστων καταληφθεῖσα ταχεῖα εἰς τὰ ἀκρότατα αἴρεται. Τέλος δὲ ή ἐκ τῆς ἀπολιεύ-

¹ De gratia contempl. I, 3, 6.

² Ἐνθ. ἀνωτ. 1, 12.

³ Αὐτ. 5, 2, 4, 11.

σεως τῶν θείων ἀγαθῶν ἐνδόμυχος ἥδονή ποιεῖ ὅστε ἡ ψυχὴ οἶνει μεθυσθεῖσα ἐπιλανθάνεται ἑαυτῆς καὶ ἔξισταται καὶ μεταμορφοῦται¹. Οὐαδήποτε καὶ ἂν εἴναι τῆς ἐκστάσεως ἡ αἰτία, πάντως ὀφείλεται εἰς τὴν θείαν χάριν. Διὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου είναι νὰ παρασκευάσῃ ἑαυτὴν καὶ καταστῇ ἵκανὸς νὰ λάβῃ τῆς θείας χάριτος τὸν καταυγασμόν. "Οπος ἡ μνηστὴ διακοσμεῖ ἑαυτὴν ἵνα ὑποδεχθῇ ἀξίως τὸν μνηστῆρα, οὗτος καὶ ἡ ψυχὴ πρέπει νὰ καθάρῃ καὶ κοσμήσῃ ἑαυτὴν ὅπως δὲ μυστικὸς μνηστὴρ εἴη αὐτὴν καθαράν². "Η μακητικὴ δὲ ὅμως αὕτη παρασκευὴ δὲν ἐπιγει τὴν ἐκστασιν ἀλλὰ προϋδοποιεῖ αὐτὴν διὰ τῆς θείας χάριτος συντελούμενην. "Η ψυχὴ καθαιρούμενη διαπεταννεῖ τὰς πτέρους, ὃν ἡ κίνησις είναι ἔργον τῆς χάριτος. Καὶ ἐν πᾶσι μέν τοῖς βαθμοῖς τῆς μυστικῆς ἐποπτείας είναι δυνατὴ ἡ ἐκστασις ἀλλὰ μάλιστα γίνεται αὕτη ἐν τοῖς δύο ἀνωτάτοις βαθμοῖς, ὅπότε τὸ πνεῦμα συμφέρεται ἀμέσως πρὸς τὸν Θεόν³. "Ο νοῦς τότε ἀπιλλαγμένος παντὸς ἀπολαύει τῆς ἀληθινῆς εἰρήνης καὶ ἡσυχίας καὶ τῆς ἀπὸ τῆς θέας τῶν θείων μυστηρίων ἥδονῆς⁴. "Ο, τι δὲ δὲ ἀνθρωπος ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἐκστάσεως μανθάνει, πρέπει ὑστερον νὰ δοκιμάζῃ ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς ὃς λυδίας λίθου· ἐὰν μὲν ἀντίκηται αὐτῇ, είναι πλέον, ἐὰν δὲ μὴ κυρῶται ὑπὸ αὐτῆς είναι ὑποπτὸν ἡ τούλαχιστον οὐχὶ βέβαιον⁵.

Οὕτως δὲ Ριχάρδος διὰ τῆς ψυχολογίας εἰσέρχεται εἰς τὰς μεθύδους τὰς ἀναγούσας εἰς τὸν Θεόν. "Ακολουθήσας τῷ Οὕγωνι ὑπετύπωσεν ἀρτιον τῆς μυστικῆς θεωρίας σύστημα· τὸν ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐγκεκριμένον μυστικὸν βίον ἐπεζήτησε νὰ διαπιάξῃ θεωρητικῶς καὶ ἐμπεδώσῃ ἐπιστημονικῶς. "Αμφότεροι δὲ ἐγένοντο σπουδαιότατοι διδάσκαλοι, ὃν ἐφαμίλλουν δὲν ἀνέδειξεν ἄλλους ὑστερούν ἡ Σχολὴ τοῦ "Αγίου Βίκτωρος"⁶.

"Απὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀρχούντως ἀπέστη δὲ *Walter* (ἀποθι-

¹ Αὐτ. 5, 5.

² Αὐτ. 4, 10. 13. 5, 15.

³ Κατὰ ταύτην δὴ τὴν κυρίως ἐκστασιν ὁ ἀνθρωπος ἀνέρχεται ὑπὲρ τὸν λόγον «εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν» κατὰ τὴν ὁῆσιν τοῦ Παύλου. *De gratia contempl. 5, 19.*

⁴ Αὐτ. 4, 23. *De extermis mali 3, 18.*

⁵ *De praepar. ad contempl. 81.*

⁶ "Επιθεὶ *A. Stöckl*, *Gesch. der Philos. d. Mittelalters* 1, 355 εξ.—*Th. de Régnon*, *Etudes sur la trinité* 2, 285 εξ.—*M. Grabmann*, *Die Gesch. der schol. Methode* 2, 310 εξ.

νών μετά τὸ 1180), συγγραφεῖς ἐλεγκτικοῦ ἔργου ἐκ τεσσάρων βιβλίων συγκειμένου, ὅπερ ἐπιγράφεται *Contra quattuor labayrinthos Franciae*¹ καὶ στρέφεται κατὰ τὸν κωνιοτάτιον συγχρόνων προστατῶν τῆς διαλεκτικῆς θεολογίας, τ. ἔ. τοῦ Ἀββαλίωδον καὶ τοῦ Πέτρου Λούβισ-
δον, τοῦ Γιλβέρτου Ηρροφετῶν καὶ τοῦ Πέτρου τοῦ ἐκ Πικτιανοῦ². Σκόπτει τὰς ἀδολεσχίας τῶν διαλεκτικῶν καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ποιήσῃ αὐτοὺς γελοίους· προβαίνει δὲ ἐπὶ τοσοῦτο, ὅτε χαρακτηρίζει τὴν δια-
λεκτικὴν ὡς τέχνην τῆς δαιμόνου.³ Άλλο τὸ ὀνειδιστικὸν τοῦτο σύ-
γραμμα δὲν εἶχεν ισχρῷν ἐπίδρασιν οὐδὲ ἥδη ἥδυνάθη νὰ ἀνακόψῃ τὴν
νικηφόρον πορείαν τῆς διαλεκτικῆς θεολογίας.

Παραπλησίαν καταφρόνησεν ποδὸς τὰς διαλεκτικὰς θεορίας ἐπε-
δείκνυε καὶ ὁ *Cottieriel de Breteuil* ἢ ἐκ τοῦ ἄγιου Βίκτωρος (ἀποθη-
νὼν τῷ 1194), συγγραφεῖς τοῦ ιστορικοῦ φιλοσοφικοῦ ἔργου *Iconis philosophiae*⁴ καὶ ἐπέρι τοῦτο ἀνεκδότου ἐπιγραφομένου *De mi-
crocosmo*⁵.

¹ Ἐκ τῶν ὑστερούντων τῆς Σχολῆς τοῦ ἄγιου Βίκτωρος μη-
μονευτέος δὲ Θωμᾶς *Gallo*, ἀββᾶς Βεργέλλης (ἀποθηκανὸν τῷ 1246). Οὗ-
τος ἐνερρορεῖτο τῆς μυστικῆς θεορίας τοῦ φιλοσοφοῦ⁶ καὶ συνῆπτεν
αὐτὴν ποδὸς τὴν ἐν τῇ προκειμένῃ Σχολῇ θεραπευομένην τάσιν τὴν
προερχομένην ἐκ τοῦ Ληγουστένου καὶ τοῦ Βοηθοῦ⁷. ἐντεῦθεν δὲ κα-
τέστη πρόδρομος τῶν μετέπειτα μεγάλων μυστικῶν⁸.

¹ Μέρη τινὰ ἔξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ *Du Boulay*, *Historia Universitatis Parisiensis* 2, 402 ἔξ. παρὰ Migne P. L. 199, 1127 ἔξ. Κριτικὴν ἔκδοσιν
τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ ἐλεγκτικοῦ τῶν *Sententiae divinitatis* ἐποίησεν δὲ
B. Geyer, 1909 (*Beiträge* 7,2-3).

² Περὶ τούτων παρατηρεῖ «*quo aristotelico spiritu efflatos, dum inef-
fabilia sancte trinitatis et incarnationis scolastica levitate tractarent,
multas haereses olim vomuisse et adhuc errores pullulare.*» Άλλο καὶ
ἄλλους δὲ Walter σφραδόως μέμιμπεται, οἷον τὸν συγγραφέα τῶν *Sententiae di-
vinitatis* καὶ τὸν Γουλιέλμον τὸν ἐκ Conches.

³ Παρὰ Migne P. L. 196, 1417 ἔξ.

⁴ M. Grabmann, *Die Gesch. d. schol. Methode* 2, 319 ἔξ.

⁵ Ο Θωμᾶς παρασκεύασεν ὑπομνήματα εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ φιλοσοφοῦ.⁶ Ωσαύτως ἔγραψε *Commentarius super Cantica Canticorum* καὶ *Tractatus de septem fructibus contemplationis*.

⁶ M. Grabmann, *Die Gesch. der schol. Methode* 2, 110. Πρβλ. καὶ
Mittelalt. Geistesleben, σ. 460 ἔξ.

⁷ Οἱ μεγάλοι μυστικοὶ τῶν ἐπομένων αἰώνων, ὡς δὲ Bonaventura καὶ ὁ